

FLITIGT FÖRFATTANDE AESKULAPER

Det råder ingen brist på material när jag för Läkartidningen gör en sammanställning av de under 1996 läkarförfattade böckerna. Tvärtom förefaller det mig som om antalet hade ökat.

Som vanligt spänner titlarna över ett brett område, från finstämd kärlekslyrik till kokbok för nybörjare, från Västerhavets tullare via Mälarseglats till Bottenvikens fiskare, från Lissabons hektiska liv till en bilresa på en försummad landsväg över den ungerska pusan. Jag tar huvudsakligen med svenska författare.

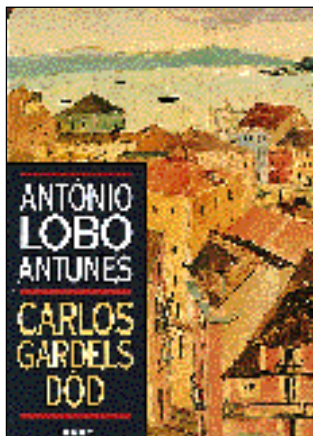
Nobelpriskandidat

Först i raden kommer António Lobo Antunes, den portugisiska läkaren och författaren. Hans förra till svenska översatta bok, »Tingens naturliga ordning», har anmälts i Läkartidningen 1/96.

Den senast översatta, »Carlos Gardels död», fick en närmast lyrisk anmälan i Svenska Dagbladet av Mats Gellerfelt.

Han talar om António Lobo Antunes mäktiga författarskap och säger att hans »sång är vackrare än någon annan i samtidens romankonst». Jag kan bara instämma och tillägga att Antunes har ett färgstarkt persongalleri och en närmast andlös berättarkonst, som inte alltid är alldeles lätt att följa men som är mycket njutbar om man ger sig hän och flyter med i ordströmmen.

Antunes nämns ofta som en stark kandidat till Nobelpriset i litteratur. Skulle han få det, vilket förefaller mig troligt, blir

han den första läkare som fått Nobels litteraturpris.

Udda böcker

Underhållande om djuröverförda sjukdomar skrev kollegan Olle Norrbohm i Läkartidningen 15/96 om Alf Björnbergs och medarbetares »Huden och djuren». Han säger att har man minsta intresse av att vidga sina medicinska vyer utanför de traditionella gränserna skall man ta sig en titt i denna bok.

Den skildrar ormbett, maneter, loppor och mycket annat och visar i vackra bilder hur de uppkomna hudförändringarna ser ut och berättar om många spännande och intressanta samband.

Sådana spännande ting är också Jan Bondeson en mästare i att hitta. Årets bok, författad tillsammans med museiintendenten Arie Molenkamp, anmälades i Läkartidningen 43/96 under rubriken »Grevina nedkom med 365 barn». Den bygger på en legend från

NYA BÖCKER

1300-talet, vars märkvärdiga öden författarna berättar.

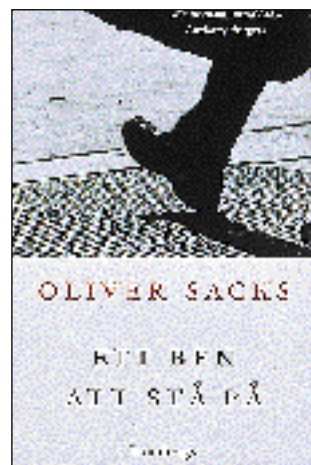
Från deckare till kokbok

Ulf Durling, kårens deckarikonung, har i år återvänt till platsen för det första brottet, det som skildrades i debutboken »Gammal ost». Den nya boken heter »Komma till skott» (Läkartidningen 40/96) och knyter ihop historien. Den ostraffade mördaren från »Gammal ost» finns här med i den lilla amatörgrupp som försöker lösa den nya kriminalgåtan. Den är rakt på sak med flera pistolskott – man vet inte riktigt hur många offer det är – och motivet är inte det vanligaste i böcker av det här slaget. Ulf Durling har givit oss ytterligare en utmärkt deckare.

Michail Bulgakovs novellsamling »A country doctor's notebook» har nu översatts till svenska under titeln »En ung läkares anteckningar». Det är kollegerna Thomas Hedner och Bernt Everts, som på eget förlag ger ut böcker som belyser läkaryrket.

Bulgakovs noveller, som är mycket läsvärda, handlar om hans studietid och de första åren som läkare då han under första världskriget kommenderades först till fronten, sedan ut på landet till ett litet sjukhus bortom ära och redlighet, där hela personalen, förutom den nyexaminerade Bulgakov själv, bestod av en sjuksköterska och en fältskär.

Av särskilt intresse är novellen »Morfin», där han skildrar en morfinberoende läkare. Han låter berättelsen handla om en fiktiv Dr Poljakov, men

den gäller honom själv. Han var ett tag morfinist men kunde klara sig ur den svåra situationen. Bulgakov började använda morfin för komplikationer efter en difterisjukdom, som han ådragit sig genom att suga difterimembran ur svalget på en sjuk patient.

Exakt samma tema, men med död och inte morfinism som följd, finns i en av Tjechovs mindre kända noveller, »Gräshoppan», skildrad av den finländska psykiatern Tryggve Granroth i en artikel i Vasabladet den 24 september 1996.

Den originelle Oliver Sachs – läkaren och författaren till »Hattboken», alltså »Mannen som förväxlade sin hustru med en hatt» – har i år fått en av sina tidigare böcker översatt till svenska. Det är »Ett ben att stå på», som Brombergs har givit ut. Också den har jag behandlat i en tidigare artikel i Läkartidningen 51–52/90 och i »Litterära läkare».

Sachs är på vandring i de norska bergen när han möter en stor tjur, han flyr, faller och sletter av quadricepsen. När han blir omhändertagen får han en känsla av att han inte har det

Författare: professor Lars Erik Böttiger, Saltsjö-Boo

BOKFAKTA

Följande tidigare inte recenserade böcker nämns i översikten – uppförda i den ordning de förekommer:

António Lobo Antunes. **Carlos Gardels död.** 290 sidor. Stockholm: Forum, 1996. Pris ca 290 kr. ISBN 91-37-10886-7.

Michail Bulgakov. **En ung läkares anteckningar.** 227 sidor. Göteborg: Hedner & Everts förlag AB, 1996. Pris ca 240 kr. ISBN 91-972707-1-7.

Oliver Sachs. **Ett ben att stå på.** 227 sidor. Stockholm: Brombergs, 1996. Pris ca 240 kr. ISBN 91-7608-728-X.

Stephan Rössner, Sophia Rössner. **Sophias kokbok.** 108 sidor. Stockholm: Brombergs, 1996. ISBN 91-7608-726.

Nils-Erik Landell. **Mälarseglats.** 127 sidor. Stockholm: Carlssons, 1995. Pris ca 380 kr. ISBN 91-7203-032-1.

Henrik Karlsson. **Havet var vårt liv.** 384 sidor. Varberg: Eget förlag, 1995. Pris ca 290 kr. ISBN 91-630-4048-4.

Åke Berggren. **Fisket i Piteå.** 400 sidor. Piteå: Piteå Museum förlag, 1995. ISBN 91-87486-105.

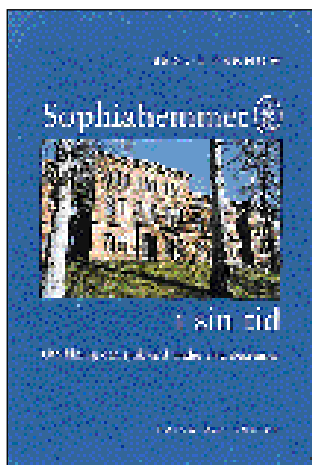
Tomas Böhm. **Nödutgång.** 242 sidor. Bromma: Karusell förlag, 1996. Pris ca 240 kr. ISBN 91-972827-0-7.

Rickard Fuchs. **Doktor Fuchs samlade värk. Del**

999. 264 sidor. Stockholm: Karusell, 1996. Pris ca 200 kr. ISBN 91-972064-9-0.

Barbro Dahlin. **Där fisken står tätt.** 67 sidor. Stockholm: Norstedts, 1996. Pris ca 195 kr. ISBN 91-1-960211-1.

Ildikó Markey. **Ingen skall veta platsen.** 180 sidor. Stockholm: Norstedts, 1996. Pris ca 230 kr. ISBN 91-1-952102-2.

skadade benet kvar och framför allt att den behandlande kirurgen över huvud taget inte förstår honom. Man får, som omslagstexten säger, »en förunderlig inre resa som ger Sacks en djupare insikt i den psykologiska omvälvning som det innebär att vara sjuk».

Stephan Rössner, vår matglade och patientbantande kollega, har i år tillsammans med sin dotter Sophie bestämt sig för att börja från början och lära tonåringar att laga mat – god, spännande och lättlagad mat (Stephan och Sophia Rössner, »Sophias kokbok»).

Medicinhistoria

Den kliniske fysiologen Bengt Pernow har länge varit aktiv i flera ledande administrativa poster på Sophiahemmet. Sin kärlek till detta gamla sjukhus, nu välfungerande i sin moderna tappning, och sin ställning som medicinhistoriker – Pernow är ordförande i den medicinhistoriska sektionen inom Svenska Läkaresällskapet – har han manifesterat i en trevlig bok, »Sophiahemmet i sin tid. Utbildning och sjukvård under elva decennier», anmäld av Lars Räf i Läkartidningen 10/96.

Hav, tull och fiske

Tre läkarförfattade böcker om livet på havet, både det yttre och på innanhavet Mälaren, om tullare och om fiskare har kommit under mina ögon under året och får komma med i min skildring, även om de alla tre kom ut redan under 1995.

Först en gammal bekant, den otroligt flitige psykiatern, fältbiologen, botanikern, kulturhistorikern, fotografen m m Nils Erik Landell. Till Stockholms Segelsälls kapps hundraårsjubileum har han följt den gamle mälarseglaren Johan Fischerström från 1700-talets slut i spåren och givit ut »Mä-

larseglats» (Carlssons Bokförlag).

Färden börjar vid Riddarholmen, passerar Långholmen, vars kulturlandskap får en ingående skildring, och fortsätter upp emot Köping och ned till Strängnäs. Landell gör talrika strandhugg för att med sin kamera och sin penna skildra slott, gårdar och landskap och naturligtvis växter och djur. En vacker bok, en läsvärd bok, en lärorik bok.

Två för mig hittills okända kolleger, Henrik Karlsson (chef på vårdcentralen i Tvååker) och Åke Berggren (överläkare vid kvinnokliniken i Piteå) har förfäder som varit lots respektive fiskare. Båda har intresserat sig för sin släkts tidigare öden och vidgat detta intresse till att omfatta hela den miljö de levat och verkat i. Detta har för dem båda lett till djuplodande forskning och till var sin bok.

Henrik Karlssons stora bok heter »Havet var vårt liv» och omfattar nära 400 sidor. Det är ett oerhört detaljrikt och faktsäkrat verk, i vars förord författaren berättar att han 1980 börjat släktforska. Han upptäckte då de danska och senare svenska länsräkenskaperna, i det senare fallet särskilt tullräkenskaper. Med deras hjälp har han kartlagt hur människor levde vid och av havet, i några socknar i södra Bohuslän, från äldsta tider och fram till 1720 – en gräns som valts därför att kriget då avslutats och en lång fredsperiod följde. Han berättar om människor, om fartyg, om skeppsbygge, fiske och handel – allt åtföljt av många tabeller och bilagor.

Det är ett jättearbete Henrik Karlsson har gjort, av intresse

kanske framför allt för den lokala kulturtraditionen, men som historiskt samlingsdokument säkert av betydelse för liknande forskning i framtiden och i andra delar av vårt land.

Åke Berggrens »Fisket i Piteå» är i många stycken en motsvarighet till »Havet var vårt liv», men från en annan del av Sverige, den nordligaste delen av Bottenviken, och med tyngdpunkten lagd på fiskarna och fisket. Berggren börjar redan på medeltiden men för sin skildring ända fram till det tidiga 1900-talet. Han belyser vilken stor roll fisket spelade för Piteabygden redan under medeltiden, hur det senare blev binäring för jordbrukarna och en viktig del av yrkeslivet också för invånarna i Piteå stad. Berggren har ett stort personregister och en omfattande notapparat med källhänvisningar i sin bok, som också den, likaväl som Karlssons, är resultatet av en mångårig och stor forskar- och skrivarmöda. Berggren har varit medförfattare även i andra böcker från hembygden och är en flitig skribent i dagspressen.

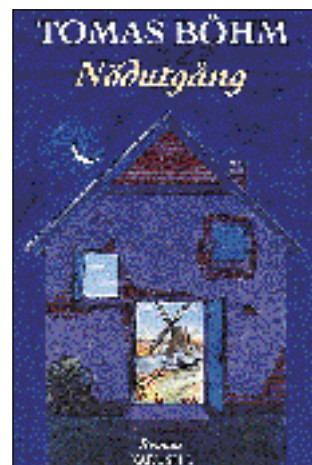
Båda havsböckerna är rikt och trevligt illustrerade.

En dörr mot en annan värld

Tomas Böhm skriver ett förord om Samuel Rosenzweig, som i sin tur refererar till Peter Pankowski – vad ska läsaren tro, vem är den riktige författaren? Kanske det inte ens är någon av dem?

Nej, jag tror inte det. Det är säkert en psykiater som skrivit den här boken, och Tomas Böhm finns mycket riktigt i Läkarförteckningen som sådan.

»Nödutgång» är en magisk förmåga som huvudpersonen i boken har. Han är poet och skriver i rasande fart, försummar sitt yttre och blir tvångsintagen på anstalt, som han kallar HFF = Hemmet för förföljda, utan att veta om det är ett fångelse eller ett sjukhus. Ibland börjar det som en inledning att surra i huvudet, ibland kan huvudpersonen utan vidare »totalt avslappat och med trygga förväntningar låta sig förflyttas fram och tillbaka över grän-

sen», en förmåga som låter honom uppleva de mest fantastiska äventyr. Han förflyttas fritt i rummet och tiden. Han möter himmelens väktare, som gärna vill ha ett gott Alsace-vin som tack för hjälpen. Han träffar Bertrand Russell och Marie Curie tillsammans, han närmar sig jordens upphängningspunkt och det märkvärdiga lod som balanserar jordklotet. Mot honom kommer Nero och Lucifer, samtidigt som en annan historia finns i bakgrunden om ett antal överlevande från andra världskrigets koncentrationsläger, nu utspridda över jorden.

Verklighetsanknuten föreställningsvärld

Alla dessa fantasier, nödutgångar, står mot en starkt kritisk skildring av HFF, som utan tvekan är en psykiatrisk sjukhusavdelning med överläkaren dr Elander och underläkaren dr Grandén. Dessa döper vår huvudperson genast och kritiskt till dr Eländig och dr Mästerdetektiven Blomquist – »de snokar ju på ett eländigt sätt i mitt inre».

På avdelningen finns ett galleri av typiska sinnessjukhuspatienter, katatona, tigan-de, megalomana, och läkarna hotar att gripa till tvångsmedicinering med både el och farmaka.

En elev frågar vad patienterna får för behandlingar och svaret blir »Vi blir drogade, provocerade, nedlåtande bemötta – och så får vi tala med en psykolog, som verkar helt malplacerad här, eftersom han förefaller intresserad av människor.»

Så småningom kommer fler och fler av de inblandade personerna att närma sig varandra och att förstå varandra, men slutet blir ändå att huvudpersonen begår ett utvidgat självmord genom att med sin älska-

de köra genom räcket på Västerbron.

Litterära inspiratörer

I slutorden talas om att den andre i ordningen av de i ingressen angivna författarna skall kontakta den tredje – med signaturen TB! – och dessutom om att den underliga föreställningsvärld som skildras skulle kunna vara inspirerad både av Bulgakovs »Mästaren och Margarita», Astrid Lindgrens »Bröderna Lejonhjärta» och Joakim Philipssons »Tecknet och Tystnaden» och andra författare.

Ja, jag kan lägga till ett par, Hermann Hesses »Nur für Verrückte» i »Stäppvargen» och den nu avlidne amerikanen Walker Percy, som både i sin »Biobesökaren» och i »Lancelot» har personer som kan göra »the search», gå utanför sig själv för att finna en mening, en typisk »nödutgång».

Bitter kritik av aktuell psykiatri

Det hela blir en svindlande karusell som inte alltid är lätt att följa, och det är inte alldeles lätt att sätta en etikett på boken. Roman står det på pärmen, och det är neutralt nog, men är det roande underhållning med psykiatrikritik eller huvudsakligen tvärtom – bitter kritik av aktuell psykiatri, insvept i ett roande och fantastiskt hölje? Alltihop är kanske en »nödutgång»? •

Rickard Fuchs ger ut samlade verk

Årets Fuchs-bok är del 999 av hans samlade »värk», en något tjockare volym än vad han givit ut de senaste åren, men mycket känns igen – och roar som för.

Han har en speciell kärlek till möbelvaruhuset IKEAs komplicerade byggmetoder, som nu utvecklats ytterligare genom tillkomsten av IKEA tragedi: Där kunden får de verkliga råvarorna, spik och bräder och får bygga möblerna helt själv. Sjukhusens alla avdelningar – såväl kirurgiska som psykiatriska – fylls av människor som försökt!

Kanske någon av de skadade behöver omskolas? Det finns utförliga memoarer av en omskolad i boken, liksom den utmärkta lösning som den tunnhåriga mannen själv fann

NYA BÖCKER

på sedan han prövat allt – han målade svart hår på skulten.

En typisk Fuchsare

Naturligtvis lämnar han inte sjukvården i fred – läs om sjukhusfesten, om bantning, om den stackars fängelseläkaren som själv blir inlåst m m m; eller varför inte studera kapitlet »Realisation på sjukvård» – mediciner och provsvar slumpas bort!

Till slut: hur får man framgång, hur får man makt, hur blir man rik och vad har det för fördelar?

Allting alltså alldeles som vanligt – en typisk Fuchsare. •

Sviken kärlek – och lycklig kärlek!

Barn- och ungdomspsykiatern Barbro Dahlin skriver en central och stark kärlekspoesi, nu i fiskens namn. Hennes nya bok, den tolfte sedan debuten 1959, heter »Där fisken står tätt», en rad hämtad ur den avslutande dikten »Brigg», som kan tolkas som ett döende:

Dock vet jag att sälen går till på bankar i Saltsjön i fjärran
Där står fisken tätt som blåsor i tång
När jag sjunker till slut skall jag krypa, skrovskal på rygg
dit ut och fånga livet igen.

Ett sjunkande, ett döende och ett uppgående i nytt, ungt liv!

Men det är kärlekslyriken

som dominerar, lycklig kärlek, utebliven kärlek och sviken kärlek. I den uteblivna kärleken arbetar mannen sig trött och glömmer sin kvinna, som sitter med katten i knäet och önskar och hoppas:

». . . att i kväll skall han hålla sig vaken».

Fisksymboliken har fått ge titeln och dominerar i dikterna om den svikna kärleken, som i »Svartsjuka»:

Hennes vrede piskade en storm
som fick rockor att lyfta från botten
och skäddor att skaka i sanden
stäm av sill drev ut mot bankar
där de gick på grund.

Men varmast, hetast är ändå den gamla kärleken, den sammansvetsade, som skildras i dikten med titeln »Slipad len»

Ingen lycklig kärlek kan hindra ett åldrande. Många dikter talar om detta, ofta med djursymbolik – »Kosång» slutar:

Nu står jag skinn över magra ben
tungan slickar det salt som kallas liv
jag törstar som flodens botten, dricker ur gistna spannen ensamhetens blåmjölk.

Naturnära liv

Om jag inte är fel underrättad har Barbro Dahlin sin skrivstuga på Öland. Man märker i hennes dikter hur nära naturen hon lever när hon lever skaldens liv. Hon lever med naturen, med årstiderna, med djuren och i kärleken.

Jag har inte läst allt som Barbro Dahlin skrivit men vill hävda att »Där fisken står tätt» är hennes bästa diktsamling. •

Ständigt på resa!

I denna sin fjärde bok befinner sig författaren Ildikó Marky fortfarande på resa, nu i skepnad av Klara Ditrau från Ungern, i Sverige gift Hallvik, gift med Andreas, den lugne och trygge. Boken följer

mönstret i de tidigare, en resa, en monolog under en resa, ibland så infallsrik att man inte riktigt vet var man befinner sig, varken i land eller tid.

Förutom att Klara rest till sitt gamla hemland för att söka gamla spår, för att få veta något om faderns endast antydda brott under nazitiden, framkommer det så småningom också att hon och Andreas glidit ifrån varandra och flyttat isär.

Själv lever hon i »ett ständigt mittemellan» – hon känner det ofta som om hon förlorat fotfästet, både i tiden och i rummet. Hon trivs bäst i den absolut kravlösa moderniteten i flygplatsernas transithallar, där »konturer och gränser suddades ut». Så är hennes huvudpersoner också alltid på resa. Ett tecken på otrygghet, på behov av flykt?

Den yttre historien i »Ingen skall veta platsen» är som vanligt sparsam.

På ett ställe i den nya boken säger Klara »Jag är översättare». Det har Ildikó Marky nu också varit. Hon har tillsammans med Gunnar D Hansson översatt den ungerske författaren Péter Esterházy's nya roman »Hrabals Bok». Det förvånar mig inte, jag har redan i en tidigare anmälan skrivit att Ildikó Marky skriver ett vackert språk, ett poetiskt språk.

En recension i en dagstidning har antytt att det vackra språket skulle dominera, att det poetiska skulle få bli ett självändamål. Jag kan inte hålla med. Språket är vackert, stämningen ofta poetisk, men här finns hela tiden den dallrande osäkerheten hos huvudpersonen. Vem är jag, vart är jag på väg? Ett letande efter en identitet, en säkerhet. Klara frågar sig: »Kunde det någonsin vara så enkelt i levande livet?» Nej, livet är inte enkelt, och Klaras monolog visar hur svårt det kan vara, i detaljer och i de stora sammanhangen. •